

SANTA MADRONA

Origen de la seva veneració a la Ribera-Terra Alta i, sobretot, a Riba-roja d'Ebre.

Dolors Cabré

Motivació

El 1987 l'ermita de Santa Madrona de Riba-roja ha complert cent anys.

Un centenari sempre porta commemoracions, remembrances, interrogants, melangies, felicitat. Tot com pujant adeleradament des de terra plana fins al cim dels cent anys.

El de l'ermita de Santa Madrona de Riba-roja no en podia ser una excepció. Perquè, quantes coses han quedat enrera des del 1987! Quants esdeveniments i canvis profunds, que fan que l'home se senti estrany al passat, no han succeït des d'aquell any!

Cadascú, quan està sol, es quedarà, com sempre, amb les seves vivències interiors i particulars; però a la vegada, tots, amb la joia que han portat unes festes celebrades i que han fet a Riba-roja encara més fidels les seves arrels.

La cel·lula viva i fonamental de l'ermita és dins, i és representada per una joveneta amb trenes, amb una palma de martiri en una mà i a l'altra una petita barca: és Santa Madrona¹.

Perfil biogràfic

Qui era Santa Madrona? I per què els riba-rojans li van dedicar una ermita i la van nomenar copatrona?

Si mirem alguns reculls de sants documentats², i fins i tot el volum 33 de l'Enciclopèdia Espasa, edició del 1926, i unes *Actes de Màrtirs*³,

com també Sant Jeroni⁴, hi trobarem, i en extracte, un bon nombre de Madrones o Matrones santes. S'ha d'assenyalar que, de totes elles, n'hi ha tres que celebren la seva festa el 15 de març: la de Tessalònica (Salònica actual), màrtir; la de Càpua, verge, no màrtir, i la venerada a Barcelona, verge i màrtir.

Per la seva possible influència, per raó de la proximitat geogràfica i humana, sembla que, per a estudiar la de Riba-roja, ens hàgim d'inclinar per la venerada a Barcelona, en sigui filla o no.

Mirem, però, les dades. Ens diuen un *Flos Sanctorum*, revisat per la Inquisició el s. XVI (1549), un escriptor que manifesta haver trobat manuscrits molt antics a Barcelona⁵, els bolandistes, agrupació de jesuïtes belgues que intentaven fer edicions crítiques de les vides de sants⁶, altres autors i l'edició crítica, anomenada *Biblioteca Sanctorum* Joan XXIII⁷ que hi ha una Santa Madrona, de la qual alguns afirmen que era filla de Barcelona i que, òrfena de pares i filla de família benestant i pagana, va ser recollida per un oncle seu que la portà a Roma. Convertida al cristianisme, va freqüentar les seves comunitats. Denunciada, se la va invitar, atenent la poca edat de la noia, que deixés de ser cristiana; en negar-s'hi, la van tancar a la presó on durant 13 dies va patir fam, cops i tortures, a conseqüència dels quals morí.

Els cristians la van posar en un sarcòfag i la van enterrar.

Uns segles després, descobert el cos, un rei francès⁹ va demanar les relíquies que tenien fama de miraculoses. En portar Santa Madrona per mar, diu la tradició que una tempesta va amenaçar d'ensorrar el vaixell, el qual va fer cap a Barcelona, al peu de Montjuïc.

Assabentats d'aquest fet, el bisbe i els ciutadans van recollir les relíquies (les vicissituds de les quals ja referirem) les van portar a la catedral i després en una esglésiola de Montjuïc, anomenada de Sant Fruitós, arquebisbe màrtir de Tarragona.

Santa Madrona de Tessalònica està inscrita en el molt fidedigne *Martirologi romà* de Gregori XIII, al segle XVI. Aquest Martirologi deixa de banda, sense anomenar-la tan sols, la de Barcelona⁹.

Un breviari antic de la seu -segons diuen-¹⁰, moltíssims autors hagiogràfics i sobretot la Biblioteca Sanctorum contenen que aquesta Santa Madrona era esclava d'una jueva, Pautilla, el marit de la qual era un oficial molt influent. Madrona acompanyava a la sinagoga la seva mestressa. (Recordem aquí que, fins fa pocs anys, la comunitat jueva de Salònica era molt important, i que Sant Pau hi va predicar i hi va escriure dues epístoles), però anava amb els cristians. La mestressa

en descobrir-la li va donar turment, del qual morí. Perquè no l'acusessin d'assassinat, Pautilla va portar el cos de Madrona sota una roca, a fi que aparentés un accident. El fet no porta data. Sembla que, el s. IV, el bisbe Alexandre la féu traslladar dins a les muralles de la ciutat, on es va construir una església¹¹.

L'historiador Floro, del s. IX, va ser el primer que va introduir, al seu *Martirologi* aquesta Santa Madrona i va donar, com a dia de la seva celebració, el 15 de març, data que es va estendre a Occident. Baroni, del s. XVI, molt admirat pel seu amor vehement per la veritat, recull aquestes dades per al seu *Martirologi romà*.

La tradició també refereix que uns mercaders, portant les relíquies de la Santa a França, es trobaren amb una tempesta i que el vaixell s'aturà a Barcelona, al peu de Montjuïc¹².

No és estrany que succeïssin barreges, contaminacions i altres coses en una època de llunyanies de temps antics, i de terres que es comunicaven per mar, per lluites bèl·liques i pel comerç. Les aventures i la fantasia d'aquests viatges mediterranis faran sorgir, partint de l'autèntica història, tradicions i llegendes. És interessant, d'altra banda, considerar que en temps de Dioclecià i Maximià, emperadors romans (ss. III-IV), hi hagué una persecució molt gran de cristians, tant que molts dels màrtirs han quedat en l'anonimat, per no haver pogut anotar-los tots. En una persecució africana, on en van morir uns quants hi consten, amb Sant Sadurní, dues Madrones¹³.

D'altra banda, Barcelona era un port molt important, que tenia comerç amb l'Orient i Occident del Mediterrani. Els croats i els ordes militars anaven pels dos extrems d'aquest mar, portant bagatges religiosos, militars i llegendaris. Marsella era un gran port francès amb molta influència grega, i molt unit als catalans. Tot això, en els temps antics, tenia el seu pes al costat dels fets històrics.

Sigui filla de Barcelona o no, la venerada en aquesta ciutat, ofereix molts i bons testimonis històrics del culte incondicional que se li ha ofert des dels ss. IX o X fins als nostres dies. A Barcelona hi ha actualment la bella parròquia-església del Poble Sec, amb uns magnífics goigs i culte¹⁴.

Santa Madrona i Barcelona

Les relíquies de Santa Madrona, des de Sant Fruitós, on sembla que les guardaven dos ermitans, van anar a Sant Pau, la bella parrò-

quia actual. Després van ésser traslladades a l'església de Montjuïc, la capella original, que era del segle XV. Aquesta es va obrar i ampliar i s'acabà amb un edifici barroc que van habitar els caputxins¹⁵, comunitat religiosa que va arribar a Barcelona el s. XVI. El Consell de la Ciutat els va donar per a convent, culte i custòdia de les relíquies, l'edifici de Montjuïc, l'any 1618¹⁶. Se'ns diu que en refer l'església, per destruccions de guerres, sobretot les de Felip V, van desaparèixer documents i pintures antigues referits a la vida de la santa. El 1929 es veien encara les ruïnes d'aquesta església. Hi queda actualment una capelleta dedicada a la Santa.

Al cap d'un temps, per esdeveniments especials i per canvis de custòdia, gairebé permanentment a càrrec dels caputxins, les relíquies van ésser objecte de trasllats. Van anar a la catedral, a Sant Pau i a Santa Madrona de la Rambla, cantonada al carrer de Ferran, on van romandre tot el s. XVIII fins a principis del XIX¹⁷.

El 1814 van ésser violades pels francesos; més tard van patir l'enderrocament de l'església de la Rambla pels constitucionals; la crema de convents, el 1835. El 1871 van ser lliurades a l'església de Santa Madrona, parròquia nova, al carrer de l'Hospital, i d'allí a la parròquia actual, construïda el 1897, al carrer de Tapióles, Poble Sec, tocant a l'Àvinguda del Paral·lel.

A la Setmana Tràgica, el 1909, van ser cremades; solament resta la que va donar el descendent d'un senyor barceloní al qual, molt temps enrera, l'havien regalada els caputxins¹⁸.

El culte a Santa Madrona a Barcelona va ser molt brillant, i la devoció popular, desbordada, tant que els caputxins, custodis a Montjuïc, es resistien a viure-hi, en contra del desig del Consell de la Ciutat, perquè tot allò els privava del silenci i recolliment que desitjaven. Tampoc no els satisfieia que l'església estigués situada en el paratge poc recomanable, ja llavors, com era la cèlebre Font del Gat¹⁹.

Les primeres processons es varen fer el 1513. El 1564 el Consell barceloní va acceptar el patronat de l'església de Santa Madrona, i, amb Santa Eulàlia, fou nomenada copatrona de Barcelona.

Les processons, tant de peticions, (en les tragèdies de la guerra i per la pluja) com també les d'accions de gràcies, anaven acompanyades del trasllat, vistós i digne de veure, de les relíquies, des de la seva església cap a la catedral; i el retorn, altra vegada, a l'església; sobretot fins al s. XVIII²⁰.

Sota tàlem anava la caixa que, a més de les relíquies, contenia, bé que separades i en una bossa, les cendres de l'arquebisbe màrtir de

Tarragona, St. Fruitós, i les dels seus companys Auguri i Eulogi, i una altra bossa amb les de diferents màrtirs sense nom. El cofre o caixa que tenia cinc panys, les claus dels quals eren guardades per cinc consellers, va ser canviat l'any 1672. Després de ser curosament identificades les relíquies, s'hi van traslladar. Es va fer acta notarial, que es va posar dintre. La caixa anava coberta amb un drap de vellut amb els escuts brodats de la ciutat i el nom de Santa Madrona. A vegades, a la processó també anava la caixa que contenia el cos de Sant Sever, de Barcelona.

L'acompanyaven els gremis, cadascun dels quals portava una vestimenta pròpia; comunitats religioses, corporacions representatives de la ciutat, les autoritats i el poble.

El trajecte que seguien, quan les relíquies eren a Montjuïc, era en importància com el de la processó del Corpus, no l'itinerari: Catedral, carrers del seu voltant, i els que l'apropaven a la Rambla²¹; en arribar aquí, passava la segona muralla, cap al carrer del Carme, i porta de Sant Antoni, més amunt de la de Santa Madrona (aquesta, darrera de les Drassanes), fins a pujar la muntanya de Montjuïc. Durant el s. XVII, quan els caputxins recuperaren les relíquies que portaven a la catedral, la torre de Montjuïc s'omplia de banderes i es feien salves d'artilleria. En retornar a la catedral, la comitiva, com que ja fosquejava, s'encenien grans lluminàries a les finestres del convent.

El dia abans de les processons es feia una crida per tal que tothom ho sabés. Tant d'anada com de tornada, les autoritats i el poble anaven a peu. El dia de la festivitat de la santa, 15 de març, se celebrava la festa anual. Com que era copatrona de la ciutat, aquesta corria amb les despeses. S'anava en processó a l'església on, després, es cantava una missa solemne.

Els caputxins van fer un gran paper en les festivitats i el culte a Santa Madrona i tenien molt de prestigi, tant respecte de Catalunya com del govern de Madrid; ells ajudaven la ciutat quan es tractava de preparar ornamentacions religioses o arribades reials i en els moments de dol de les guerres²².

Santa Madrona, la Ribera i la Terra Alta

Una descripció tan minuciosa de Santa Madrona i Barcelona, i les circumstàncies en les quals es desenvolupà aquella devoció no tin

drien raó d'ésser si no servissin de capçalera a una derivació il·lustradora. Perquè el conjunt d'actes externs, solemnes, de la devoció a Santa Madrona no sols van fer sorgir una munió de devots que la imploraven com a advocada per a resoldre casos difícils, guariment de malalts, protectora en les guerres, de les dones que esperaven fills, dels mariners, sinó que va donar temes en el camp de l'art, amb mostres als vitralls de les esglésies i edificis públics com també en imatges esculpides per als mateixos llocs; institucions sanitàries i socials; titularitat d'obres de beneficència²³; és a dir, va influir per tot el Principat, sobretot a les comarques de Vic, Berga, Lleida, Llobregat, Ribera d'Ebre, Terra Alta, on es van edificar ermites i es van crear llegendes, refranys, i els poetes la van cantar en els seus versos, i el poble, en els goigs²⁴.

Per ara no creiem que el culte a Santa Madrona, a la Ribera d'Ebre i a la Terra Alta, sigui massa antic, tot i que, segons algú ens ha dit²⁵, hi ha un llibre escrit per diferents rectors de Vilalba dels Arcs, on no es van cremar arxius, que afirma que la devoció a Sant Llorenç, Santa Magdalena i Santa Madrona a les nostres contrades ve dels templers. Voldríem llegir aqueix llibre que no ens ha estat facilitat, per falta de temps, i poder veure si realment ofereix proves molt serioses per a acceptar-ho.

Perquè hem donat una mirada a una *Règle du Temple*, en francès, sense nom d'autor, recollida el 1886, i allí trobem la llista dels sants a qui havien de pregar. No hi figura Santa Madrona i sí, en canvi, la Verge en dues o tres advocacions; tots els apòstols, Sant Joan Evangelista, Sant Miquel, Santa Magdalena, Sant Llorenç. Hem mirat d'escollir, fora de Sant Llorenç, els que tenen ressonància a la comarca i a Riba-roja.

Ben cert que també s'hi anota Sant Jordi, al qual l'emperador Constantí va erigir una església a Tessalònica o Salònica i que aquesta és la terra d'una Santa Madrona, com hem esmentat. Pensem que la població fou conquerida pels croats llatins d'Occident d'Europa, el 1204²⁶.

També remarcuem que els pobles de la Ribera i la Terra Alta que tenen ermites dedicades a la santa són a la banda dreta de l'Ebre on hi hagué una forta dominació templera, primer, i hospitalera, després; encara que també hi ha força pobles en aquell cantó que no en tenen²⁷.

S'està buscant treballosament una petició de relíquies de sants que fa un arquebisbe al rei Jaume II i que havien pertangut als templers²⁸.

Heus ací una investigació a fer.

Els germans hospitalers o de Sant Joan de Jerusalem o de Malta, fora de Sant Joan, patró de l'orde, van seguir, pel que sembla, amb devocions templeres per haver conviscut amb ells i heretat els seus béns el s. XIV.

L'església parroquial de Riba-roja, de l'època dels hospitalers, o orde de Malta, és dedicada a l'apòstol Sant Bartomeu. El retaule de l'altar major, que fou cremat el 1936, tenia dos cossos: en el primer, hi havia Sant Bartomeu, Sant Pere i Sant Pau. El segon, a més de la Puríssima, tenia altres sants. La Puríssima, Sant Pere i Sant Pau estaven repetits en les fornícules de la façana; aquestes imatges foren destruïdes també²⁹.

A la cornisa del cimbori hi ha, refets, els quatre evangelistes.

El dia de Sant Miquel era festivitat molt assenyalada a la comarca; dia de transaccions comercials, pagaments de tributs, fires, festes (a Riba-roja es feia tot per Sant Bartomeu i per Nadal, aquest molt celebrat pels templers)³⁰.

Santa Magdalena, el culte de la qual es repeteix força a la Ribera, la tenim, com a titular de l'església antiga i avui ermita de Berrús, que data del s. XIV, aproximadament.

Després d'aquestes reflexions ens sembla que, si no el camí de penetració, sí el culte a Santa Madrona a la Ribera, és tardà i d'influència barcelonina.

La relació amb la capital del Principat es fa palesa amb les guerres de Joan II i el príncep de Viana, al s. XV; el s. XVII, amb el prestigi i la influència de l'orde caputxí, tan vinculat a la devoció de la santa i que es nota a través del P. Andreu de Gandesa, que fou guardià o superior del convent de Barcelona; per les fundacions de convents en capitals relacionades amb la nostra comarca: Lleida (1627), Tarragona (1626) i Tortosa (1607); per les fundacions frustrades, però sol·licitades pels ajuntaments de Tivissa (1609), Móra d'Ebre (1635), Flix, tan influenciat per la política de Barcelona (1699) i Gandesa (1704)³¹.

A Riba-roja, i també al s. XVII, hi havia plets freqüents entre els habitants del poble i els hospitalers; aquests acudien a l'Audiència de Barcelona, la qual fallava, gairebé sempre, a favor dels hospitalers³².

I no diguem al s. XVIII, amb tanta repoblació i de tanta prosperitat al poble, amb terratinents i rics fets amb el seu esforç, com Maurici Puig a qui el rei Carles IV nomenà ciutadà honrat de Barcelona, títol de noblesa donat com a premi als seus treballs i béns, el 1795. I els plets entre els riba-rojans i els hospitalers, que continuen a l'Au-

diència de Barcelona³³.

Entre les ermites dedicades a Santa Madrona, properes a Riba-roja, hi ha la d'Arnes³⁴ que sembla de darreries del s. XV i principis del XVI (curiosament, l'església parroquial està dedicada a Santa Magdalena). La de la Pobla de Massaluca³⁵, neoclàssica del 1789-1800 i restaurada el 1953. La de Corbera d'Ebre³⁶ en un edifici que té tot l'aspecte d'una masia gran catalana. Les tres, a la Terra Alta.

Móra d'Ebre en té una d'aspecte renaixentista tardà. Adossada a la banda de darrera, hi ha la capella de Sant Jeroni (cas curiós perquè aquest Pare de l'Església escriu, com hem dit, sobre una Santa Madrona asiàtica, la festa de la qual se celebra el 12 de setembre). Aquí es fa més festa, potser, per Sant Jeroni que per Santa Madrona³⁷.

Santa Madrona i Riba-roja

D'aquesta ermita s'ha pogut recollir una breu relació de límits i terres, de l'Arxiu Diocesà de Tortosa³⁸.

És situada sobre un turó molt pronunciat, a la banda dreta de l'Ebre del qual es troba prop, i a cinc quilòmetres de Riba-roja. L'obra de l'ermita és de pedra i es cobreix amb arcs de fusta sobre uns altres de maó.

Consta d'una sola nau rectangular, de 8 m. d'amplària per 19 de profunditat, amb tres tramades i una capçalera.

La façana té una porta amb arc de mig punt, dues pilastres, un frontó triangular, trencat al mig per una petita fornícula buida. Sobre ell hi ha un petit pis de mitges columnes amb un ull d'il·luminació que es repeteix, més petit, a la part de més amunt que corona l'edifici³⁹; damunt, encara, hi ha un campanaret que recorda el de les esglésies romàniques pirinenques, amb una petita creu de ferro forjat al cim.

Sobre el dintell de la porta hi ha un petit escut amb una barca i una data (1887) gravades. Recordem que la barca és el símbol del tradicional viatge de la santa, i perquè és patrona dels mariners. Té aparença neoclàssica.

Madoz (entre 1840-50) no cita aquesta ermita ni cap altra dedicada a Santa Madrona a Riba-roja⁴⁰.

Segons la tradició, n'hi havia una de petita, abans de l'actual, en terres dels hospitalers i al mateix indret. Les terres passaren, amb el temps, a mans particulars, no així les marcades al mencionat docu-

ment de l'A.D. de Tortosa, que n'assigna de pròpies a l'ermita. El 1917, Ruy Fernández conta que es diu que abans de l'actual n'hi havia una altra de més antiga; no diu de quina època⁴¹. Cap documentació antiga no l'anomena⁴². Sí, Berrús.

Es diu que de les terres de Santa Madrona, el s. XVIII, van sortir les pedres de la façana de l'església parroquial i del seu campanar⁴³; les arrossegaven fins al riu i, d'allí, les transportaven amb llaguts fins al Pas de la Barca, on les descarregaven per portar-les a peu de l'obra. Aquesta feina tan pesada va ocasionar alguns morts. Molts anys enrera, en els precés pels difunts en el pelegrinatge cap a l'ermita, se'ls dedicava un record⁴⁴.

Pels vols de l'ermita, el 1810 va tenir lloc l'atac de les forces del tinent coronel Villa contra 17 llaguts del mariscal Suchet, a la guerra del francès. Aquests llaguts anaven carregats de peces d'artilleria i material de guerra que transportaven de Mequinensa a Xerta per al setge de Tortosa. Els francesos anaven escortats per forces que passaven pels marges del riu. Els espanyols es van apoderar d'algunes barques i feren un cert nombre de presoners, entre els quals hi havia un coronel i 13 oficials. Aquesta operació va repetir-se dies més tard⁴⁵.

A la guerra dels carlins també hi va haver víctimes, sobretot en el combat de la Barca, el 18 d'abril del 1830. Per aquests morts també es pregava en els pelegrinatges a Berrús i a Santa Madrona⁴⁶.

A la primera trentena del s. XIX, com que anava a l'ermita cada vegada més gent el dia de la festa de la santa, l'edifici resultava insuficient. Llavors, Mn. Felip Rosselló, darrer prior nomenat per l'orde hospitaler i rector de Riba-roja, es va proposar construir-ne una de més gran.

El poble va respondre amb generositat, i donà diners, blat, olives o aportant treball. Diuen que Mn. Felip havia promès de donar unes propietats seves, en morir, per a les obres de l'ermita i, en no fer-ho així, enfadats, alguns riba-rojans van deixar d'anar a l'església⁴⁷.

També se'ns conta que l'ermita del 1887 no va restar completament acabada perquè, quan els membres de l'Ajuntament celebraven el final de les obres amb uns amics, tirant uns trets, es va ferir o matar algú. Desconcertats i adolorits, van abandonar l'obra⁴⁸.

A la guerra civil del 1936 hi havia metralladores del tipus Hotkins, emplaçades a l'ermita. A causa de l'escassetat de forces, les tropes del general Franco estaven destacades, en part, a les vores del riu, entre Santa Madrona i el poble, amb la consigna que si notaven quelcom perillós tiessin una granada de mà per avisar. Això succeïa en

tre abril i juny del 1938⁴⁹. Al turó de l'ermita hi havia la Companyia de Metralladores del 16 Batalló de Burgos, manada pel comandant Vidal Montserrat. Un testimoni presencial que anomenem, sergent d'aquesta tropa, ens conta que l'ermita, per dintre, estava profanada i que, exteriorment, quan ells hi eren, presentava alguns impactes de fuselleria. A l'ermita, com hem referit, diu que hi havia dues metral·ladores.

Des dels volts de Santa Madrona i prop del riu, conversaven amb soldats republicans que eren a l'altra banda de l'Ebre. Les converses aquí, van acabar quan resultà ferit un soldat de les tropes franquistes⁵⁰.

Un col·leccionista gràfic d'esglésies i ermites de la província escriu que, el 1975, l'ermita «tenía las bóvedas derribadas i que, actualmente se cubre con madera sobre arcos de ladrillo»⁵¹.

Fa un anys, el 1979, en veure com la fàbrica de l'església de Berrús era conservada i reconstruïda i en adonar-se del que significava Santa Madrona per al poble, la senyora Conxita Aguilà, amb assentiment de la Parròquia i l'Ajuntament, engrescà un grup, fidels col·laboradors seus més endavant, i n'inicià la continuïtat amb grans obres.

Treballant els matins dels dies festius, gairebé sense descans setmanal, i gratuïtament, amb col·lectes, rifes, donatius familiars i individuals; de materials cedits (ENHER i algunes empreses, una biga de ferro per COPISA), amb una bona ajuda de la Diputació, han fet el prodigi de donar dignitat i seguretat a l'ermita d'avui⁵².

S'ha construït la teulada; han refet el cor i les seves escales, el frontal, l'empedrat del terra de l'ermita, portes noves, i tenen, molt bella, la imatge de la santa, obra de l'escultor G. Gil, S.I. com s'ha mencionat.

Al voltant de l'ermita, a part de la teulada, han arranjat i fet un mirador darrera l'edifici; han col·locat unes campanes; han construït uns murets a la plaça; un mur-barana a la pujada que dóna accés a la mateixa plaça, pujada que han cimentat; han construït dos serveis que no trenquen ni la visió del paisatge ni l'arquitectura del conjunt; una fonteta, darrera l'ermita. Tot ben servit d'aigua, ja que hi ha un dipòsit que en conté 6.000 litres.

Ben cert que tots ells mereixen un homenatge pel seu lliurament a l'obra i per mostrar a la joventut el que poden fer els riba-rojans, partint de no res, si s'ho proposen.

El grupet, reduït ara, d'iniciadors que segueixen laborant igual, es veurà ampliat sobretot amb joves que continuaran el camí.

Festes i celebracions

Fins abans de la guerra del 36, la celebració de la festa de Santa Madrona a Riba-roja revestia una gran aparença i es feia amb molta solemnitat. Igual es notava en les processons de rogatives com en les d'acció de gràcies.

El 15 de març -ara, el diumenge següent al 15, si aquesta data cau en dia feiner-, de bon matí, al poble hi havia gran repicament de campanes i sorolls de coets i trons.

Se sortia de l'església en processó fins al Pas de la Barca. Pel camí anaven cantant les lletanies majors. En arribar al Pas, els malalts, infants, vells i els promesos pujaven a cavall d'animals; els infants, als cornalons. La majoria, però, anava a peu. A la tornada se seguia el mateix ritme cantant els goigs i resant el rosari⁵³.

Quan els del poble veien que tornava la processó, tiraven trets enlaire i una petita processó sortia de l'església amb banderes de les confraries, i anava a rebre l'altra al Pas de la Barca. S'ajuntaven banderes i processons i es resava un respons pels difunts; pels del poble, i, segons les circumstàncies, com hem dit, per altres que havien mort.

Pel temps de Quaresma, festivitat de la Santa o bé per implorar la pluja, algunes vegades hi anaven penitents. Perquè no els fos violent ser vistos, l'Ajuntament manava que, a la sortida del poble, es tanquessin balcons i finestres.

El dia de la festa, en arribar a l'ermita, cantaven uns goigs antics i també els que va compondre el rector Mn. Ll. Sánchez. Després esmorzaven i més tard se celebrava la missa solemne i cantada.

És curiós i digne de remarcar que, en petit i amb les característiques pròpies que té cada poble, les de Riba-roja recordaven les festes de Barcelona i de temps passat. També, com a Barcelona, a Riba-roja anaven a buscar la imatge de la Santa a la seva ermita i la portaven a l'església per a fer rogatives en temps de secà, i després, també, era retornada a l'ermita en processó.

L'any 1987 s'ha procurat ressuscitar, en part, aquestes tradicions el dia 15 de març, que aquest any s'ha escaigut en diumenge. I també amb el trasllat de Santa Madrona a l'església per a celebrar, amb motiu del Centenari, el segon dia de la Festa Major, 25 d'agost, dia d'estiu, dedicat a la Santa. I el retorn a l'ermita el dia 31. I va fer molt bonic. Perquè ho és, de conservar una mica d'espiritualitat i les tradicions de casa que, en el fons, són arrels, base de la personalitat d'un poble.

Conta una llegenda que un estol d'orenetes, refilant, seguia el vaixell de la Santa quan venia a Barcelona. Per això es diu:

Orenetes per Santa Madrona
l'hivern ja és fora.

I també:

Per Santa Madrona i Sant Ramon
vénen les orenetes de l'altre món⁵⁴.

És l'anunci de la primavera.

NOTES

- 1.- Talla de fusta del jesuïta G. Gil.
- 2.- Moltes obres parlen de Santa Madrona o Matrona, sobretot de la de Tessalònica i menys de la de Barcelona: Surio, *Vitae Sanctorum*, 1618; P. Rivadeneyra, *Vidas de santos que venera la Iglesia*, vol. I, 1853; *Enciclopèdies Espasa i Catalana. Acta sanctorum bolandiana*, vol. II, 1653; *Bibliotheca hagiogràfica latina*, Armengol, J., etc., assenyalant com a més dignes de crèdit el *Martirologi romà*, s. XVI, (Papa Gregori XIII), Ruiz Bueno: *Actas de los mártires*, 1968; *Biblioteca sanctorum*; *Giovanni XXIII*. Pontificia Università Lateranense, 1967; Fray J. Pérez de Urbel: *Año Cristiano*, 1951; part dels bolandistes i d'Armengol.
- 3.- Ruiz Bueno: *Actas de los Mártires*. B.A.C. Madrid 1968.
- 4.- Se celebra el 12 de setembre, Màrtir asiàtica. St. Jeroni Pare de l'Església, savi escripturista; es dedicà a estudis bíblics. És autor de cartes molt importants. (ss. IV i V).
- 5.- Pujades: *Crònica Universal del Principat de Catalunya*. s. XVI, vol. IV. El bisbe Coloma, a partir d'un breviari de Barcelona, nega que Santa Madrona sigui filla de la ciutat (1599-1603).
- 6.- Bolandos: *Bibliotheca hagiogràfica latina. Acta sanctorum bolandiana*, vol. II, 1635.
- 7.- *Bibliotheca sanctorum*. J. XXIII, 1967, article *Matrona*.
- 8.- Armengol, J.: *Notas históricas sobre la vida, martirio, traslación de reliquias y culto de Santa Madrona, virgen y mártir*. La cronologia que fa referència a Lluís el Pietós i al Papa Joan XVI està equivocada. No ho està el que el rei francès fos molt religiós i malaltís.
- 9.- Va intervenir-hi Baroni que era un savi cardenal i historiador eclasiàstic napolità del s. XVI.
- 10.- Diago: *Hª. de los victoriosísimos antiguos condes de Barcelona*. Barcelona 1603. *El breviari*, imprès el 1560.
- 11.- Del Vicariat Apostòlic de Tessalònica ens diuen que avui no existeix l'església, destruïda tal vegada per la conquesta turca.
Sense ser patrona de la ciutat (ho és Sant Demetri) l'Església Ortodoxa li dedica un culte particular. Aghia Matrona li diuen els grecs.
- 12.- Aquesta creença va fer que el Metropolità Ortodox de Salònica demanés una relíquia a l'Arquebisbat de Barcelona. Això no es va poder portar a terme perquè, com s'esmentarà, a l'església de Santa Madrona només en tenen una de petiteta i creuen que és de la màrtir d'aquí.
- 13.- Ruiz Bueno, D.: Op. cit.
- 14.- Obra de Josep Massons i Joan Maria Aragonès, i amb novena i una traducció de la missa de la santa.
- 15.- Rubí, P., Basili de: *Els caputxins a Barcelona al s. XVIII*. 1984 i *Un segle de vida caputxina a Catalunya*, 1977; Armengol, J.: *Notas históricas citadas*. Curat, F.: *Murallas enllà...* Barcelona, 1956. Pau Vila: *Origen y evolución de la Rambla*; Camos Cabruja, J.: *Vicisitudes y peregrinaciones por nuestra ciudad de las reliquias de Santa Madrona*.
- 16.- Era un edifici molt gran i sumptuós, cosa que no agradava als caputxins;

- es trobava prop de la Font del Gat, lloc de mala reputació. També el desbordament devot dels barcelonins els treia del silenci i solitud.
- 17.- Per esdeveniments bèl·lics. El P. Basili explica l'atac al convent, la seva crema i la fugida dels frares.
 - 18.- Armengol, J.: Op. cit., cit. El Sr. Evelí Bulbena i Estany de Barcelona, l'any 1942. Ell l'havia heretat dels seus pares.
 - 19.- Fins no fa molts anys es cantaven cançons, arran de fets esdevinguts per la Font del Gat. Ells donen a comprendre la seva anomenada.
 - 20.- *Dietari de l'Antich Consell* (Consell de Cent): P. Basili: Op. cit. i Armengol, J.: Op. cit. Des del s. XVI fins el XVIII.
 - 21.- Seu, Porta de la Muralla, Plaça Nova, Cucurulla, Rambla. A la processó de Corpus el 1557, hi anaven uns frares que deien de la Soledat o de Santa Madrona. Entre les creus que es portaven també hi havia la de Santa Madrona (Vegeu P.J. Comes, s. XVI).
 - 22.- Guerra de Successió, Guerra del Francès; P. Basili: Op. cit.
 - 23.- Armengol, J.: Op. cit. pàgs. 22 i 23.
 - 24.- Cada un dels pobles de la Ribera-Terra Alta, Barcelona i altres que veneren Santa Madrona tenen els seus goigs. Units formarien un petit llibre.

Al marge d'ells, anotem la curiositat de l'*Aurora* que canten, amb els goigs, els de Corbera d'Ebre. L'*Aurora* no és el rosari d'aquest nom, sinó un cant que transcrivim literalment.

Nuestra virgen i màrtir Madrona/
Terribles tormentos por Cristo sufrió/
Y su cuerpo cargado de azotes,/ Su alma dichosa al cielo voló/
Y Jesús nos dió/ A Madrona por nuestra abogada/
Porque nos asista en su protección/ Oh, gloriosa Madrona!/ de vos espera/ el remedio de sus males/
nuestra Corbera.

Verdaguer va escriure un poemeta a Santa Madrona del qual copiem una estrofa:

A la noble Barcelona/ ja que Déu us ha portat, dolça patrona/ Santa madrona/ protegiu nostra ciutat.

I uns refranys, recollits del llibre de Mn. Armengol:

-Quan les relíquies de Santa Madrona surten/ les boires apunten.

-Quan les relíquies de Santa Madrona entren/ les boires reventen.

Un altre:

-Santa Madrona/ lo difícil soluciona.

Sobre alguna llegenda vegeu *Enciclopèdia Catalana* article *Matrona*; Cabré, D.: *Riba-roja d'Ebre i el seu terme municipal* 2^a. edició, Tarragona, 1985, pàg. 206.

- 25.- Capella de Vilalba.
Règle du Temple, pàgs. 72, 73, A.C.A. Barcelona.
- 26.- Solà, Alexis, T.: *Enciclopèdia Catalana* article Tessalònica, (4ª Croada). *Enciclopedia Espasa*, article Salónica..
- 27.- Miret i Sans, J.: *Les cases dels templers i hospitalers a Catalunya*. 1919.
- 28.- Tot i haver revisat documents del *Registrum templariorum* que cita Villanueva al volum 5-6, pàg. 197, junt amb l'extracte d'una carta de l'arquebisbe de Tarragona a Jaume II, demanant-li les relíquies, joies, etc. dels templers, amb data 25 de l'XI del 1312.

- 29.- Ruy Fernández: Op. cit; Cabré, D.: Op. cit., pàgs. 98-101.
- 30.- Cabré, D.: Op. cit., pàg. 235.
- 31.- P. Basili de Rubí: *Un segle de vida caputxina a Barcelona*. Els goigs de Corbera tenen una estrofa que diu: Vós Madrona Venturosa/ I de molt lliberals mans/ Vós mostreu Santa Gloriosa/ entre frares mendicants/ que són servents de Madrona/ Patrona en el cel, terra i mar. Mendicants eren els franciscans i caputxins.
- 32.- Cabré, D.: O. cit., pàg. 89.
- 33.- Cabré, D.: Op. cit., pàgs. 89, 238-239.
- 34.- Carreras Candi: *Geografia de Catalunya (Tarragona); Inventario artístico de Tarragona y su provincia*, 1983, i relacions locals recollides.
 Partit de Gandesa, prop d'Horta de Sant Joan. Té l'església parroquial dedicada a Santa Magdalena, del s. XVII, i una bella Casa de la Vila, renaixentista. L'ermita és al fons i prop de la carretera d'Alcanyís. A 10 minuts del poble. S'hi va el 15 de març en processó. La festa ha anat de baixa.
 El poble va pertànyer a la comanaduria i batllia de Miravet, a l'E.M.
- 35.- Les mateixes fonts d'informació als quatre pobles que tenen ermita a Santa Madrona. És a cinc minuts del poble, al cim d'un tossalet on hi ha el Calvari. Es fa una processó pel Calvari, resant el Via crucis i es celebra una missa a la qual precedeix el rosari. La vila, que no té carta de població, el que vol dir que és més moderna que les que anomenem, té la parròquia dedicada a Sant Antoni Abat. També, del partit de Gandesa.
- 36.- Corbera té l'ermita en un pla molt cuidat; és a 30 minuts del poble i a 200 passos d'un piló amb una capelleta amb una imatge petita de la Santa on es fan rogatives. En anar-hi en processó, allí es dispersa fins a arribar a l'ermita. Els corberans, es desfan en elogis de l'ermita, paisatge i festa de Santa Madrona. Ara s'hi sol anar en cotxe; solament uns pocs hi van a peu.
 Abans hi anaven el dia 15; ara, per raó dels calendaris de festes, van a l'ermita el diumenge següent a la festivitat de la Santa.
- 37.- La festa de Sant Jeroni la celebren l'1 de maig. Aquest dia s'hi va en processó i es fa menjar per als que hi van. Si Santa Madrona cau en diumenge hi va més gent, però si és feiner, hi va un grup de senyores que resen el rosari i canten els goigs. És a 8 quilòmetres del poble. Cau en una fondalada i té un bon paisatge.
- 38.- Diu així: «Ermita de Santa Madrona», abierta al culto público, de extensión aproximada de 96 m cuadrados, linda por norte con la línea férrea, Sudeste, con tierras de Magdalena Castellví y E. con tierras comunales; son propiedad de la misma las hectáreas de terreno de rocas y erial. Su valor en conjunto 3.000 ptes. Gis Ril. Aquestes abreviatures són manuscrites. Còpia literal.
- 39.- Arx. Sr. Joan Arbolí. Riba-roja.
- 40.- Madoz, P.: *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Madrid, 1846-50.
- 41.- Ruy Fernández: Op. cit.
- 42.- La Tava de l'arrendament del Deume del 4-9-1803 mana el que ha d'en-

- tregar un arrendatari per a la processó de Berrús.
- 43.- Arx. i nota del Sr. Joan Arbolí.
 - 44.- id.
 - 45.- id.
 - 46.- id.
 - 47.- Arx. Sr. Arbolí. Les notes 39, 42, 44, 45, 46 i 47 han estat facilitades pel Sr. Manuel Arbolí que les ha tretes de l'arxiu del Sr. Joan Arbolí.
 - 48.- Contat per Pura Piñol, a qui també li havien contat.
 - 49.- Mezquida, Luis Maria: *La batalla del Ebro. Defensa de Villalba de los Arcos*. 1967.
 - 50.- Sr. Sancho Nevado, J.
 - 51.- *Inventario artística de Tarragona y su provincia*. 3 vol. Madrid, 1983.
 - 52.- En la festa de Santa Madrona, a l'ermita, l'Ajuntament dona les coques que se subhasten o venen en benefici del culte i construcció. En la commemoració del Centenari han col·laborat amb esplendidesa.
El Sr. Josep M. Arbonès conserva, en uns murals molt detallats, la relació de donatius, estat de comptes de les despeses, i informació gràfica de l'ermita.
 - 53.- Cabré, D.: Op. cit., pàgs. 202-206.
 - 54.- Creiem que Sant Ramon és un nom posat perquè rimi amb món, ja que no trobem Sant Ramon a la primavera.